

nabídky ještě spolu s některými dalšími problémy přechodného období (např. propojení dosud oddělených cenových okruhů) nezbytně vyžaduje vytvoření *centrálních rezerv*, o kterých jsem se již zmínil. Jde zejména o dvě jejich skupiny :

— Na zahraničním trhu nutno počítat s tím, že část exportujících podniků zejména v oblasti konvertibilních měn zde nebude s to svými cenami obstát v konkurenci, avšak potřeby devizové bilance státu se bez jejich devizového přínosu neobejdou ; z dlouhodobých *mezistátních* dohod (zejména v rámci RVHP) vyplývají vůči ekonomice závazky, které je nutno zabezpečit bez ohledu na jejich momentální rentabilitu v příslušném podniku. Vytvořené rezervy by měly umožnit časově přesně limitovanými dočasnými dotacemi poskytnout podnikům čas nezbytný k adaptaci na novou situaci (podmínkou je závazné vypracování podnikového plánu adaptace). Současně by ovšem mělo centrum usilovat o realizaci *faktické směnitélosti měn* v rámci RVHP a tím i o vytvoření základního předpokladu přeměny dosavadních převážně *mezistátních* ekonomických vztahů na převážně *přímé vztahy mezi podniky*.

— Na maloobchodním trhu spotřebního zboží a služeb, kde přechod od plánových cen k cenám efektivní poptávky a nabídky vytvoří řadu politicky citlivých oblastí vyplývajících ze změny struktury maloobchodních cen (růst jedné a pokles jiných cen) a jejího vlivu na životní náklady různých příjmových skupin obyvatelstva. Tato rezerva by měla umožnit diferencované a časově rozložené řešení této problematiky a minimalizovat tak sociální tlaky ve společnosti. V úvahu přicházejí zejména tyto alternativy :

a) plné přizpůsobení cen nákladům zejména tam, kde již dnes značná část obyvatelstva platí cenu blízkou nákladům (např. nájemné) ;

b) dočasné dotování některých maloobchodních cen spojené opět s programy postupné likvidace dotací ;

c) koncepce úpravy sociálních výdajů, která by měla eliminovat nebo zmírnit „dopad“ cenových změn na životní náklady některých sociálních skupin obyvatelstva (zejména důchodci, rodiny s dětmi atp.).

Program řešení sociálních důsledků přechodu k cenám efektivní poptávky a nabídky jako nedílná součást reformního programu tak bere v úvahu i plachetěm, kteří právě v nich vidí důvod pro volbu pomalé, pragmatické strategie přechodu. Zkušenosti Polska a Maďarska přitom dost přesvědčivě dokazují, že se řešení těchto problémů vyhnout nelze a že jeho odklad nezmenšuje, ale naopak zvyšuje míru jeho politické nepřijemnosti.

K opatřením přechodného období by dále měly patřit kroky umožňující plynulý, nechaotický přechod od dodavatelsko-odběratelských vztahů založených na centrálně stanovených plánových ukazatelích a plánových cenách ke vztahům založeným na koupi a prodeji podle smluvních cen. Proto by bylo účelné stanovit např. pro přechodné období některá zákonná pravidla ochrany odběratelů (spotřebitelů), jako :

a) závaznost již uzavřených dodavatelsko-odběratelských smluv pro dodavatele, pokud k jejich zrušení či korekci nedojde po vzájemné dohodě ;

b) stanovení minimální lhůty pro vypovězení (zrušení) dodavatelsko-odběratelského vztahu založeného na historicky vzniklé dlouhodobé specializaci a kooperaci (např. 1 rok či více).

Souhrnně lze tedy říci, že strategie rychlého přechodu k „cílovému“ řešení vztahu efektivní poptávky a nabídky *od samého začátku ruší staré podněty ekonomického chování a spouští v celé ekonomice nové motivace chování podnikové sféry*, aktivizuje její *vnitřní zájem a iniciativu na co nejrychlejší adaptaci* pro nové podmínky a tím vytváří předpoklad, aby přechodné období bylo co nejkratší. Centru přitom poskytuje dostatečně účinné nástroje nejen k tomu, aby mohlo rychle řešit problémy přechodu přesahující vnitřní síly samotné podnikové sféry, ale současně i *účinné mechanismy schopné čelit největšímu riziku přechodu — inflaci*. Oba popsání kroky této strategie jsou totiž s to — pokud jsou realizovány současně — čelit jak dichotomii v tvorbě podnikového a národního důchodu (stav, kdy tvorba podnikového důchodu nemusí znamenat současně tvorbu národního důchodu, ale naopak jeho spotřebu, jak je to častým zjevem v dosavadním mechanismu), což je základní slabinou strategie postupného, pragmatického přechodu a zdrojem silných inflačních tendencí, tak i tomu, aby dosažené přírůstky podnikových důchodů nebyly „projedeny“ (spotřebovány na individuální důchody), ale maximálně použity pro restrukturalizaci ekonomiky podle efektivní poptávky a nabídky.

* * *

Tato úvaha nemohla zdaleka vyčerpat nesnadnou problematiku formování nového mechanismu fungování socialistické ekonomiky. Její omezený rozsah dovolil všimnout si pouze těch otázek, jejichž konsistentní řešení je klíčem k jeho *kvalitativní změně*, tedy ke změně jeho *systémových prvků* s odpovídajícím přizpůsobením prvků regulativních, bez nichž *nelze očekávat*, že v ekonomice přestanou působit setrvačné tendence extenzivního vývoje hrozící již nejen stagnací, ale přímo krizovou katastrofou. Je to pokus přispět k řešení dosud uspokojivě nezodpovězené otázky : *co dělat, jakou strategii životně nezbytné ekonomické reformy zvolit ?*

12. prosince 1987

(Otištěno bez vědomí autora.)

JIŘÍ SLÁMA

Čs. ekonomická reforma 60. let a současné reformní pokusy

Cílem této úvahy je pokus o zařazení československé ekonomické reformy šedesátých let do souvislosti s pozdějším vývojem jak v Československu tak i v ostatních socialistických zemích, zejména v Sovětském svazu. Důraz při tom leží na základních principech reformy a na jejich zakotvení ve filozofii ekonomického a politického systému uplatňovaného v těchto zemích. Tato filozofie tvoří totiž autentickou základnu diskusí a sporů o reformu jak uvnitř skupiny zastánců reformy, tak i mezi zastánci reformy a jejich protivníky.

Ekonomická reforma 60. let

Jádro ekonomické reformy leželo v restauraci trhu, v osamostatnění podniků a ve vymezení nové úlohy hospodářského centra, které nadále nemělo přikazovat podnikům, nýbrž ovlivňovat jejich činnost zejména regulováním parametrů ekonomického prostředí a starat se o dosažení celohospodářských a -společenských cílů.

Reforma nemohla být jak známo v celém rozsahu zavedena a tím méně několik let působit. Proto není možno ji charakterizovat na základě praxe, nýbrž především na základě její koncepce. Rada charakteristik její proveditelnosti a účinnosti nemůže být z tohoto důvodu vůbec podána. Při jejím popisu je nutno se opřít v převážné míře o příslušné dokumenty. Při tom je třeba respektovat, že ideje reformy a konkrétní podoba reformy se od jejího počátku v letech 1962 (12. sjezd KSČ) — 1965 (lednové zasedání ÚV KSČ) až do jejího praktického odvolání po roce 1968 stále vyvíjely. Zvláště prudký byl tento vývoj během roku 1968. Je třeba proto vycházet z toho, že nejkompetentnější charakteristiku reformy je nutné opřít o časově nejmladší dokumenty zejména z let 1968-1969. Pokud jde o koncepční otázky, máme na mysli zejména Akční program KSČ z dubna 1968, Návrh koncepce dalšího rozvoje ekonomického systému řízení z dubna 1968, dále materiály připravené pro 14. sjezd KSČ (zde zejména materiál nazvaný O přípravě a základních rysech dlouhodobého programu strany), který měl být zahájen 9. 9. 1968 a konečně ve vládě připravenou osnovu zákona o socialistických podnicích z ledna 1969.

V programovém dokumentu čteme pod názvem „Ekonomická soustava socialismu“ nejdříve kritiku starého administrativního systému: „Převedení výrobních prostředků do vlastnictví státu odstranilo kapitalistické vykořisťování, avšak nevytvořilo ještě pozitivní formy socialistického hospodaření. Stát v této soustavě spravoval jménem společnosti výrobní prostředky jako jediný velký podnik. Ekonomické formy byly jakožto ‚cizí‘ socialistické společnosti zaměněny státními příkazy, jež předepisovaly podnikům v podstatě vše co mají dělat“.

„V průmyslově vyspělé ekonomice se však tato soustava centrálně direktivního řízení národního hospodářství musela ukázat jako těžkopádná a krajně neefektivní. Převrátila stát z orgánu pracujících v jejich jediného zaměstnavatele... Odstranila motivace vlastní kapitalismu, nenahradila je však dostatečně účinnými novými podněty — dynamickou zájmovou strukturou a motivační sítí vlastní socialistické společnosti. Zachovala do určité míry opět odtrženost výrobců od vlastnictví výrobních prostředků“.

Dále je zde podán pozitivní program ekonomické reformy v oblasti vlastnictví: „Podle toho, jak se kde tvoří společenské výrobní síly a jak skutečně fungují jako společenské, využívá socialistická společnost širokou škálu vlastnických forem od velkých státních podniků přes podniky národní a družstevní až k drobnému individuálnímu podnikání, aby z různých stran mobilizovala veškerou podnikatelskou iniciativu mezi pracujícími“.

K úloze podniků a státu v tomto novém ekonomickém modelu socialismu se zde říká: „Jakožto základní články ekonomiky společenské práce a jako

subjekty tržní ekonomiky konstituují se samostatně socialistické podniky oddělené od státu, hospodařící na vlastní účet, vstupující do hospodářských svazků a sdružení na podkladě vlastní ekonomické rozvahy, vystaveny tlaku trhu a hospodářské soutěže“.

„Jako zájmová základna této všeobecně socialistické podnikavosti mohou sloužit různě uzpůsobené samosprávné podnikové orgány, rady pracujících...“

„Stát, hospodářské centrum, přitom nevstupuje do procesu proto, aby nahradil ostatní činitele hospodářského pohybu, nýbrž proto aby vytvářel podle celospolečenského plánu a pomoci ekonomických nástrojů všeobecné podmínky, za kterých zájmy podniků působí ku prospěchu všech... konečně aby ekonomicky ovlivnil tvorbu společenského bohatství tam, kde by tržní kritéria nestačila, a kde je třeba vytvářet přímé preference sociálních či lidských hodnot, jako je tomu u životního prostředí, kultury apod.“.

(Citáty z dokumentu o dlouhodobém programu pocházejí z publikace: XIV. mimořádný sjezd KSČ, kterou vydal J. Pelikán v roce 1970 ve Vídni a v Římě).

Restaurace direktivního řízení v ČSSR

Po srpnu 1968 se v ČSSR postupně vytvořily podmínky pro odvolání ekonomické reformy a znovuzavedení starého direktivně-centralistického systému řízení. Zde si chceme tohoto procesu všimnout zejména pokud jde o argumentaci zaměřenou proti vědeckým základům reformy a ve prospěch restaurace starého systému.

Základním politickým dokumentem tzv. normalizace tj. restaurace starého společenského systému je „Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ“ z roku 1971. Zde jsou obsaženy i základní myšlenky boje proti tzv. revizionismu v ekonomické vědě a praxi jak se projevil zejména v souvislosti s ekonomickou reformou:

„Při prosazování svých cílů kladla pravice a anti-socialistické síly mimořádný důraz také na likvidaci vedoucí úlohy strany v ekonomice, na rozrušení principů centrálního plánovitého řízení národního hospodářství a na prosazení revizionistického pojetí ekonomické reformy. Československá ekonomika měla být postupně oddělována od socialistického společenství a co nejvíce připoutávána k ekonomice kapitalistického Západu.“

Pravicově oportunistická praxe i výklad ekonomické reformy směřovaly ke zrušení všech centrálních řídicích hospodářských orgánů, k úplnému popření úlohy plánu, k oddělení ekonomického řízení od politického rozhodování a k postupné likvidaci všelidového vlastnictví. V podstatě šlo o to, aby byly socialistický stát, strana i odbory zcela vyřazeny z tvorby a provádění ekonomické politiky a aby se rozpoutala tržní živelnost se všemi svými negativními důsledky pro společenské i hmotné postavení pracujících. Pod záminkou, že je třeba vyjit vstříc spotřebiteli, prosazovala pravice soukromé podnikání, aby maloburžoazní živel měl i vlastní ekonomickou základnu pro rozleptávání socialismu. Kontrarevoluční záměry v oblasti národního hospodářství dnes už otevřeně přiznává i sám O. Šik a jeho přátelé na Západě.

V teorii i praxi se tak postupně připravovala a etapovitě uskutečňovala přeměna socialistické ekonomiky

v systému, který by zbavil dělnickou třídu a všechny pracující nejen všech revolučních vymožeností, ale i základní politické a ekonomické jistoty. Pravice počítala s tím, že postupné zhoršování ekonomické situace vyvolá živelnou nespokojenost československých pracujících, kterou pak využije k boji proti socialistické moci“.

Tento text je rafinovanou směsicí polopravd, lží, zlovolných interpretací a pomluv ekonomické reformy let 1964-1968, jak se jasně ukazuje při srovnání v něm obsažené charakteristiky reformy a jejího teoretického zázemí s nahoře uvedenými výňatky z dokumentu k dlouhodobému programu KSC.

Není náhodou, že právě toto místo „Poučení“ z roku 1971 se stalo východiskem pro zúčtování s ekonomickou vědou, jak se v Československu vyvíjela během 50. a 60. let. Odsouzen byl celý vývoj ekonomické vědy, který začal odvratem od stalinismu, pokračoval znovuobjevením původního Marxova učení a zahrnul konečně také kritické přijetí bohatství společenské a ekonomické vědy nemarxistické.

Toto zúčtování bylo výlučným obsahem zvláštního čísla Politické ekonomie 9/1972 ze září 1972, kde vyšlo pod názvem „Analýza vývoje ekonomické teorie v Československu v šedesátých letech“.

Tento text, který postrádá jakoukoli vědeckou hodnotu, má přesto klíčový význam pro pochopení stagnace ekonomické teorie a praxe v Československu v 70. a 80., tj. po dobu téměř 20ti let tzv. normalizace.

Období normalizace znamenalo restauraci stalinismu ve vědě a společensko-politické praxi. Stalo se tak ovšem v nových podmínkách a v důsledku toho bez starých hrůz a zrůdností, zato s celou řadou hrůz a zrůdností nových a dokonce mnohem rafinovanějších. Restaurovaný systém je možno označit jako neostalinistický.

Jde o to objasnit lidské, intelektuální a politické kořeny československé restaurace stalinismu v posledních dvou desetiletích. Na tomto základě stojí specifická podoba mechanismu odporu a brzdění perestrojky v soudobém Československu. Tam kde tento neostalinismus změně nemůže zabránit, věší se jí na paty a deformuje ji.

Dvoji pojetí socialistického vlastnictví

V tomto odstavci se chci soustředit na srovnání různých reformních a protireformních pozic v otázce socialistického vlastnictví.

Československá reforma 60. let vycházela z poznání, že dosavadní negace soukromého vlastnictví jeho zestátněním byla formální a neznamena jeho pozitivní překonání v Hegelově a Marxově pojetí. Odcizení mezi pracujícím (bezprostředním výrobcem) a vlastnictvím zůstalo. Kapitálový vztah nebyl překonán. Vzniklý systém byl některými chápán jako svěrázný státní kapitalismus. Adekvátní a definitivní charakteristika musí být ovšem teprve nalezena.

V teorii a praxi se především hledala cesta ven z tohoto stavu. Jasně bylo, že budoucí vlastnická struktura musí být na rozdíl od dosavadní uniformity velice pestrá. To zahrnovalo jak připuštění soukromé hospodářské činnosti (rozsah a obory uplatnění soukromého podnikání se teprve hledaly, určitější odpovědi mohla přinést teprve praxe), tak i pronajímání

společenského kapitálu soukromníkům. Jasně bylo také, že družstvům musí být vrácen jejich vlastní charakter a samostatnost, což znamenalo konec státního poručnickování a zavedení družstevní demokracie.

Hlavní otázkou ovšem byl nutný vývoj vlastnictví postavení *státních* podniků. Nebylo sporu o tom, že tyto podniky se mají stát samostatnými subjekty tržního hospodářství. To ovšem v pohledu reformních ekonomů nemělo být uskutečněno jejich jednoduchou reprivatizací. Jejich společenský, socialistický charakter nemohl být na druhé straně zachován za cenu rezignace na hospodářskou výkonnost těchto podniků. Zkušenost ukazovala jasně, že hospodářsky nevykonný socialismus není vlastně vůbec žádným socialismem. Problém připomíná až příliš kvadraturu kruhu. Nebyl a doposud není socialistickou teorií a praxí vyřešen. Jak v ČSSR 60. let, tak i v SSSR dnes, je možno pozorovat jenom náznaky možných řešení. Úvahy o rozdělení funkcí celospolečenského vlastníka a skupinového (podnikového, kolektivního) držitele (disponenta-hospodáře nebo pachtýře kapitálu) charakterizují možný hlavní směr řešení. Při tom zůstalo a zůstává mnoho nevyřešených otázek principiálního charakteru. To platí o všech dosavadních reformách v socialistických zemích včetně sovětské perestrojky. Jde především o následující otázky: Jaké mají být a jaké budou maximy ekonomického chování podniků v různých variantách vlastnického uspořádání? Jak personifikovat zájem na investicích a využití kapitálu? Jak dosáhnout optimálního vztahu mezi investicemi a mzdami? Jde to bez kapitálového trhu a jestli ne, jaká má být jeho povaha v podmínkách nového, hledaného modelu socialismu?

Je příznačné, že celá řada takových otázek se diskutuje dnes v SSSR podobně jako v ČSSR roku 1968. Podobná jsou také doposud uvažovaná i realizovaná řešení. Dokladů to tom je v literatuře bezpočet. Uvedeme jenom jeden příklad, rozhovor listu Izvestija s akademikem Bogomolovem, který je ředitelem Ústavu ekonomiky světové socialistické soustavy Akademie věd SSSR. Překlad přinesla Tribuna 25. 11. 1987. V tomto rozhovoru Bogomolov vysvětluje téze, které zveřejnil v časopise Kommunist 16/1987 pod názvem Mir socialismu na puti perestrojky.

Srovnání následujících citátů přenecháváme čtenáři.

Nejdříve výrok Bogomolova: „Přestavba vlastnických vztahů je povolána překonat odcizení výrobce od výrobních prostředků, učinit blahobyť kolektivu a jednotlivých pracovníků zřejmě závislým od stavu a rozsahu společenského vlastnictví. Samofinancování, úhrada výdajů z vlastních zdrojů a samospráva podniků oddělují funkce vlastníka a hospodáře s výrobními prostředky. Státní vlastnictví se jakoby předává do nájmu podnikovým kolektivům, které materiálně odpovídají za jeho efektivní využití a rozmnožování. Vlastnictví nacházející se nejenom pod kontrolou státu, ale také v rukách kolektivu, kterému je poskytnuta rozsáhlá ekonomická samostatnost, získává svého konkrétního hospodáře — pracovní kolektiv.“ Bogomolov, Kommunist 16/1987, str. 95, překlad J.S.

Dále vyjádření reformního československého ekonoma z doby před 19 lety: „Ustavení socialistických podniků jako ekonomicky nezávislých tržních subjektů vybavených určitými podnikatelskými právy se ne-

sporně projeví jako zrušení státní formy společenského vlastnictví, alespoň v tom rozsahu, v jakém budou podniky z přímého státního řízení vytrženy. Jde pouze o změnu jeho formy, a to ze státní na podnikovou. Je nutno ovšem dostatečně jasně poznat podmínky, za nichž takový přechod zůstává v rámci společenského vlastnictví“. B. Komenda : Společenské vlastnictví v tržním systému, Nová mysl 7/1969, str. 874, citováno podle Politická ekonomie 9/1972, str. 827.

Normalizátoři politické ekonomie vybrali tento citát jako doklad pro jejich kritiku „pravicových“ ekonomů. Tato kritika vypadá následovně : „S faktickým zánikem přímého centrálního řízení ekonomiky, s přechodem na tržní mechanismus jako základ ekonomiky a důsledným rozvinutím všech jednotlivých trhů mizí pochopitelně všelidové vlastnictví jako základ socialistické ekonomiky a na jeho místo dosazují pravicoví ekonomové se vši důsledností *podnikově vlastnický základ*, i když jej v některých řídkých případech zakrývají frází o tom, že je to v rámci socialistického vlastnictví . . .“ Politická ekonomie 9/1972, str. 826.

Srovnání různých výše uvedených citátů ukazuje jasně : Na jedné straně stojí příbuzné pohledy československých reformních ekonomů z let 1968-1969 a současných reformních ekonomů sovětských, na straně druhé dogmatické názory československé.

To se ukazuje také v otázce společenského charakteru práce za socialismu. Pro pochopení nutnosti a charakteru zboží výroby a ve všech ekonomických reformách potřebného strukturování společenského vlastnictví má klíčový význam pochopení společenského charakteru práce. Odpověď restaurátorů stalinismu je jednoduchá : Práce je v dnešním reálném socialismu bezprostředně společenská. Proto mohou zcela snadno odhalit a usvědčit revizionisty : „Nápor revizionistů na marxistické pojetí socialistické ekonomiky začal hned u nosné kategorie — u společenského charakteru práce. Se sledovanou destrukcí všelidového vlastnictví se nemohlo slučovat uznávání bezprostředně společenského charakteru práce, a tento charakter zespolečnění práce byl napadán.

Neexistuje-li za socialismu bezprostředně společenská práce, neexistuje-li tedy objektivní základ pro všelidové vlastnictví, pak se musí vycházet ze zboží výroby jako základu socialistické ekonomiky.“ PE 9/1972, str. 816.

Není pochyb o tom, na které straně stojí nyní v procesu perestrojky sovětská ekonomická věda. Jistě ne na pozici normalizátorů, nýbrž na pozici československých reformních ekonomů roku 1968. Pokusíme se toto tvrzení doložit.

Vysvětlení základních tézí politické ekonomie socialismu slouží sloupek „Ekonomický slovník socialismu“, který pod redakcí Bogomolova otiskuje týdeník Moskovskije novosti. Pod názvem „Zespolečnění“ píše zde 30. 8. 1987 G. Lisičkin : „Zespolečnění v jeho právní variantě se pozvedlo tak vysoko, že ekonomové začali hovořit o ‚bezprostředně společenském‘ charakteru práce za socialismu vylučujícím, jak známo, hodnotu, zákon hodnoty, zboží-peněžní vztahy. Společenský charakter práce možno odkryt bez obchodu, přímo ve výrobě samé, prohlašovali“.

Diametrální rozdíl této téze a normalizátorské kritiky revizionismu v otázce společenského charakteru práce je zřejmý na první pohled.

Současná ekonomická reforma v ČSSR

Nemůže příliš překvapit, že i v současném Československu dochází k opatrnému dilčimu návratu k některým myšlenkám a praktickým řešením z roku 1968. Zřetelněji se tyto, samozřejmě pouze implicitní návraty, projevují v oblasti vědeckého výzkumu. Reprezentativní jsou vzhledem k postavení jejich autorů v hierarchii moci a v ekonomické vědě publikace Františka Valenty a Valtra Komárka. Prvý z nich je ředitelem Ekonomického ústavu ČSAV a místopředsedou ČSAV, druhý ředitelem mladšího, ale neméně důležitého Prognostického ústavu ČSAV. Valenta věnuje v oslavném úvodníku Hospodářských novin k jubileu Říjnové revoluce roku 1917 (HN č. 44 z 30. 10. 1987) pozornost pozitivnímu překonávání kapitalistických výrobních vztahů novými, socialistickými.

Shora uvedené citáty z materiálu k dlouhodobému programu KSČ ukazují, že tato otázka byla v centru pozornosti reformních ekonomů v 60. letech. Valenta vidí v současné době tento problém následovně :

„Socialistická společnost v tomto procesu, na bázi sobě vlastních socialistických výrobních vztahů se jakoby vrací ke společenským (v ekonomice k hodnotovým) formám, které dříve v procesu prosté negace spolu s formováním socialistických výrobních vztahů opustila“.

To je ovšem pozice, ze které je možno logicky vyvodit výše uvedené dnes v SSSR běžné téze o strukturovaném socialistickém vlastnictví, se kterým disponují kolektivy pracujících, stejně jako tézi o tom, že práce v soudobém socialismu nemá bezprostředně společenský charakter. Z hlediska „Poučení“ se jedná o téze vyslovené revizionistické.

To ale neznamená, že současná československá ekonomická věda už nyní nachází na pozicích „revizionismu“ let 60. a Pražského jara 1968. Tím méně to platí o praktické práci na přestavbě hospodářského mechanismu jak ukazuje srovnání tehdejšího a současného návrhu zákona o podniku. Avšak pohyb úmto směrem je bezpochyby zřejmý a povede v nepříliš vzdálené budoucnosti „nebezpečně“ blízko k pozicím roku 1968.

Příbuznost dnešního a 20 let starého pojetí ekonomické reformy se projevuje rovněž v názorech V. Komárka.

Z vědecké tvorby V. Komárka je možno poukázat na jeho nedávný článek k problematice prognóz, který byl pod názvem „Budoucnost již začala“ uveřejněn v Hospodářských novinách 51-52 z 18. 12. 1987.

K otázce vztahu trhu a plánu autor, zcela ve smyslu diskuse 60. let říká : „Nemůžeme se omezit na širší rozvinutí tržního systému s jeho mechanismem poptávky a nabídky, rovnovážných cen, volné směnitelnou měnou a nechápat, že jde o historicky nové spojení trhu s plánem. Plán ovšem neznamená zachování direktivních ukazatelů a bilancí, nýbrž určitou koncepci ekonomické struktury, strategii vnějších ekonomických vztahů a závazných kritérií vnitřní a vnější efektivity v reálné integraci s hospodářskou politikou opřenou především o finanční nástroje“.

Podobný charakter má řada dalších výroků autora, které zde není možno pro nedostatek místa uvádět. Nepochybují to tom, že v roce 1971, který byl rokem „Poučení“ a v letech následujících, by tento článek jako revizionistický, nemohl vůbec vyjít.

Závěr

Na základě srovnání reformních a restauračních pokusů v ČSSR a v SSSR dnes a v minulosti docházíme k následujícím závěrům :

a) Existuje nesporná shoda v hlavním, která je dána systémem i když použitým v různých podmínkách, jeho rozpory a vadami, mezi ekonomickou reformou v ČSSR v letech 1964-1968 a perestrojkou v SSSR v letech 1985-1988. Oficiální pokusy popřít nebo zamlčet tuto shodu budou postupem doby stále neudržitelnější.

b) Existuje nesporná shoda v hlavním mezi československým, tj. Husákovým a sovětským, tj. Brežněvovým neostalinismem.

c) Stále silněji se prosazuje podstatná shoda současné československé přestavby a reformy 60. let. Váhavost, která dnes brzdí pokrok vpřed je dědictvím posledních 20ti let. 20leté zpoždění v díle obrody socialismu není ještě konečnou cifrou. Ztráta času v důsledku restaurace stalinismu v Československu bude zřejmě ještě větší.

d) Přesto se existující rozdíly sovětské a československé perestrojky druhé poloviny 80. let postupně zmenšují. Československá přestavba se stále více podobá sovětské perestrojce.

4. 2. 1988

O pohádkách Marie Boudové

Dopis šéfredaktoru Rudého práva

Soudruhu šéfredaktore,

jednou z Vašich základních povinností je dbát o to, aby Rudé právo informovalo své čtenáře pravdivě. Chci Vás upozornit na to, že článek „Co lze a nelze srovnávat“ uveřejněný v Rudém právu 4. prosince 1987, je jednostranný, tendenční a v mnoha směrech lživý. Neznám redaktorku Marii Boudovou, ani její věk, vzdělání, kvalifikaci, zaměření. Nevím, zda roky 1968 a 1969 prožila v dospělém věku, či je zná jen z doslechu nebo literatury.

To, co ve svém článku předvedla, je v přímém rozporu se skutečností a s novinářskou morálkou. Nehodlám nikomu vnučovat své názory na ekonomickou reformu šedesátých let. Jen požaduji, aby při její kritice či obhajobě se používalo skutečných faktů, a ne lživých argumentů.

Nechci polemizovat o teoretických problémech. Osobně se domnívám, že tzv. „socialistická politická ekonomie“ je dosud snůškou ideologických frázi, které mají zdůvodnit či ospravedlnit hospodářskou politiku politického vedení, které ji provádí. Ekonomické zákony jsou objektivní a platí jak pro socialismus, tak i pro kapitalismus. Zisk je zisk a ztráta je ztráta. Rozdíl mezi oběma společenskými formacemi spočívá v tom, v čí prospěch konečné výsledky jdou. A racionálnost, správnost určitého systému či mechanismu názorně prokazují hospodářské výsledky, a ne fráze.

Jestliže M. Boudová v článku tvrdí, že „revizionistická skupina v čele s O. Šikem přicházela krok za krokem s koncepcí, jejímž smyslem bylo rozvrácení

hospodářské struktury socialistického systému plánování“, tak musím konstatovat, že nebylo v podstatě co rozvracet. Ukáži „vědeckost a preciznost“ našeho plánování na konkrétních příkladech z poslední doby, ačkoli takových případů bych mohl uvést desítky i z minulého období.

Směrnice XVI. sjezdu KSČ „naplánovaly“ růst národního důchodu v sedmé pětiletce o 14-16 %. Plán pro sedmou pětiletku, který byl přijímán jen o půl roku později, snížil tento úkol na roční růst o 2-2,6 % ročně, tj. snížení cca o 25 %. Splnění však bylo podstatně horší, neboť národní důchod vzrostl pouze o 9,4 %, tzn. průměrný roční přírůstek 1,8 %. Proto se raději začalo uvádět splnění v hrubém národním důchodu, který vzrostl o 11,3 %. Vůbec nevadilo, že jde o naprosto odlišný ukazatel. Tolik statistické ročenky.

Další krásný příklad „plánovitosti“. Plánujeme zásoby a jejich každoroční snižování a ty zatím utěšeně rostou, podstatně rychleji než národní důchod. Jaký je důsledek této „plánovitosti“, to ukazují opět čísla ze statistických ročenek (v miliónech Kčs běžných cen) : - tabulky budou psány zvlášť na široký papír!!!

Čísla jednoznačně prokazují, že růst zásob pokračoval nepoměrně rychleji než růst vytvořeného národního důchodu. Značná část „plánované“ výroby našla svého „plánovaného“ odběratele a šla tudíž „plánovitě“ do zásob, kde leží bez užitku. V roce 1970 představovaly zásoby 88,09 % vytvořeného národního důchodu, zatímco v roce 1985 již 113,36 %. Kdybychom skutečně plánovali, rok bychom nemuseli dělat. Na tyto výrobky, z nichž značná část nemá již užitnou hodnotu a nemůže být upotřebena ve výrobním procesu, byly dovezeny suroviny, vynaložena lidská práce a energie, vesměs komponenty, jež patří k nejdražším ve výrobním procesu. Přitom leží bez užitku a potřebují další vícenáklady spojené s jejich uložením.

Ekonomická hrůznost tohoto jevu vynikne ve srovnání s vyspělými kapitalistickými státy, kde údajně vládne živelnost, neplánovitost, kde jednotlivé podniky musí mít své vlastní zásoby, neboť soukromé vlastnictví tvoří překážky mezi majiteli firem a kde kooperace je založena na kapitalistických principech — na zisku. Kde však trh, zákon konkurence nutí jednat podniky racionálně, efektivně, kde dodavatelско-odběratelské vztahy fungují, takže není třeba velkých zásob.

V kapitalistických státech se zásoby odhadují na 20-40 % ročního národního důchodu a to podle toho, o jaký stát se jedná, zda o zemědělský či průmyslový. Zemědělství vyžaduje vzhledem k sezónnosti v průměru delší obrátkovost zásob. Také strategické zásoby státu ovlivňují celkovou výši.

V roce 1985 představovaly naše zásoby 113 % ročního národního důchodu. Jde ze značné části o zásoby nadnormativní, zastaralé, nepotřebné. A tomu říkáme plánovité, efektivní, cílevědomé hospodaření. Jaký je to paradox — na jedné straně plánovitost a výsledkem jsou obrovské v podstatě nepotřebné zásoby. Na druhé straně živelnost a racionální výše zásob.

Podobnou „plánovitost“ mohu dokázat na desítkách vážných příkladů, jako je plánovaný růst produktivity práce, plánovité využívání základních fondů, růst výroby pro výrobu, struktura národního hospodářství atd.

Takovouto „plánovitost“ chtěla reforma šedesá-